

ACLARIMENT: Esta publicació està redactada en les Normes d'El Puig. Encara que és una obra colectiva, l'encarregat de la redacció final de cada article té llibertat per a fer-ho en la normativa d'accentuació de la seua preferència. Este tema és motiu de debat, pero no de divisió, entre nosatres.

Gmail rocchabas2018@gmail.com Twitter [@CulturalRoc](https://twitter.com/CulturalRoc) Facebook. [@rocchabas](https://www.facebook.com/rocchabas)

Ací l'enllaç a la web:

<https://yosocche.com/associacio-cultural-roc-chabas-la-marina-denia/?lang=val>

SUMARI

PORTADA: Els efectes de la Primera Guerra Mundial en Dénia. Image per IA.

EDITORIAL: Els efectes de la Primera Guerra Mundial en Dénia. Per Roc Chabàs Associació. Image per IA.

Els Nostres Personages Valencians. Francisco Javier Balmis i Berenguer. Per Samiana González i Juli Moreno i Moreno.

Rogle Editorial. Diferent estrategia politica segons la desgracia. Per Rogle Constanti Llobart.

L'any de Jaume I: 750 anys de la commemoració de la seua mort en València. Per Pedro Fuentes Caballero.

Racó Pilota Valenciana. Pilota en falles. Per Aureli López.

Caps de Pera (I) Per Xaverio Ballester.

Caps de Pera (II) Per Xaverio Ballester.

Mentires i més mentires. Per Paco Llinares Pascual

COLABORA EN L'ASSOCIACIÓ CULTURAL ROC CHABÀS

Donar difusió ad esta publicació és la millor forma de col·laborar en nosatres. També pots fer-te **soci** (40€ a l'any), i t'enviarem per correu en PDF tots els números que es publiquen durant l'any. Si tens voluntat de fer alguna aportació econòmica, també te quedariem molt agraïts.

NOTA DE LA REDACCIÓ.

Els articles que van firmats són de l'exclusiva responsabilitat de l'autor. L'equip que confecciona esta revista convida als afiliats i simpatizants de l'Associació; per a que fent us de la democràcia interna que hem promés respectar, expressen lliurement les seues opinions sense més límits que els impostos pels estatuts de l'Associació.

SALUTACIONS

Els efectes de la Primera Guerra Mundial en Dénia

En la comarca, l'esclat de la Primera Guerra Mundial va coincidir en els moments previs a la campanya pansera i es varen produir moments de confusió.

Al principi, va haver algunes dificultats financeres i una comissió va viajar a Madrid per a demanar respal oficial davant el temor a que per la misèria regnant es produïren conflictes d'orde públic.

A pesar de tot, el mercat panser es va animar i es varen obtindre bons preus.

No obstant, a finals de 1914 i en els primers mesos de 1915 hi hagué moments realment angustiosos per a la classe treballadora, per la tornada dels emigrats, la carestia de les subsistències i les conseqüències de la sequia.

L'inversió es va retraure, augmentà la desocupació obrera i va créixer la tensió social. Va haver una manifestació en Dénia en més de quatre mil jornalers del camp i artesans, que es varen concentrar davant els almagasens de Morand i varen demanar la realització d'obres en les diverses vies de comunicacions i la vigilància dels preus d'artículs de primera necessitat, en especial el pa, les creïlles i l'arròs, principal aliment de les classes miges i treballadores.

El malestar regnant s'evidencia inclús, en el moment tan solemne com l'inauguració en juliol de 1915, del ferrocarril d'Alacant-Dénia, acte que va ser boicotejat per la Fraternitat Obrera Dianense.

Se sollicità als poders públics la condonació de tres anys de contribució, la realització de la carretera aprovada de Dénia a Xàbia i l'activació de les obres del port de Dénia.

Encara que la situació general de la comarca millorà alguna cosa en 1916 gràcies a l'èxit de la campanya pansera, l'exportació de la qual va créixer molt lliure de l'exportació dels productes de Turquia, llavors en guerra, varen seguir les manifestacions i peticions dels jornaleros en desocupació, que en última instància eren resoltes per mig de la concentració de la Guàrdia Civil, “encarregada d'acallar estos crits de fam” segons dia un periòdic de l'època.

En Dénia, la Fraternitat Obrera Dianense, dirigida per José Calafat, començava a créixer i col·labora en els dirigents de la lliga Anti Caciquista en varis mítins, com el celebrat en maig de 1917, que va contar en la participació de Romualdo Catalá i el famós sacerdot polític, Basilio Álvarez.

Roc Chabàs Associació

ANECDOTARI

Per Josep Peiró Bertomeu.

¿**CONEIXIEU QUE...** el **torro** arribà a ser tan popular en **Alacant** en el segle XVI que el mateix rei hagué d'intervindre per a posar límits?

Aixina es, en **1595**, **Felip II**, per a limitar les despeses, hagué de prohibir que la ciutat d'Alacant gastara més de cinquanta lliures a l'any en torro i pa de figues per a les festes de Nadal.

Abans d'això, en un document de **1582** del municipi d'Alacant es fa menció de l'antiga (ja en eixa època) costum de que la ciutat pagara en Nadal els salaris en dos parts: una en diners, i l'altra en una arroba de torrons.

Francisco Javier Balmis naix en Alacant el 2 de decembre de 1753. Fill i net de cirugians, acabada la seua formacio academica treballà com a practicant de cirugià en el Real Hospital Militar d'Alacant entre 1770 i 1775, any este en que es enviat a Argel com a “practicant”.

Seguix els seus estudis en l'Universitat de Valencia i en 1778 obte el titul de cirugià. A l'any següent ingressa en el Cos de Sanitat Militar i en 1781 es enviat, com a cirugià militar, a Xalapa (Mèxic), lloc a on eixercix la seua professio i estudia les aplicacions de la botanica en medicina (malalties venerees).

Requerit pel rei, retorna a Espanya en 1790, i en 1794 publica la seua experiència en botànica: *Demostracion de las eficaces virtudes nuevamente descubiertas en las raices de dos plantas de la Nueva-España, especies de ágave y begonia para la curacion del vicio venéreo y escrofuloso*.

Es nomenat cirurgià de Cambra de Carles IV en 1795 i, un any mes tard, en conèixer els treballs del metge anglès Edward Jenner, publica: *Introducción para la conservación y administración de la vacuna y para el establecimiento de juntas que cuiden de ella*. A l'any següent, 1797, escomença a vacunar en Espanya. En l'estiu de 1803 tradueix l'obra de Jacques Louis Moreau *Tratado histórico y práctico de la vacuna contra la viruela*. Eixe mateix any, no sense llargs esforços, aconseguix l'aprovació de la Junta de Cirurgians de Cambra per al seu projecte de portar a ultramar l'expedició de la vacuna.

La pigota era coneguda des de l'antiguetat: en China se coneix des de 1.100 anys abans de la nostra era. En el segle XV havia matat a 60 milions de persones i en 1544 aparegue en Nàpols una mutació encara més mortífera, la pigota negra. En els segles XVII i XVIII, la pigota prengué el relleu a la pesta com a assot de la població en Europa; en Amèrica fou encara més devastadora; tant la conquesta espanyola com les invasions anglesa i francesa provocaren una gran mortalitat entre la població indígena per esta infecció.

Els avanços mèdics de E. Jenner, que aconseguí la prevenció per a evitar l'infecció sobre 1796, eren publicats en 1798.

El rei, que havia patit en la seua família varis casos de pigota, se deixà convencer per Balmis per a portar la vacuna als territoris d'ultramar i publicà en 1803 la Real Orde que permetia l'expedició a Amèrica i Filipines.

La gran fita de Balmis, la seua gran aportació, fou idear el pas del virus viu d'un continent a l'altre, i consistí en transportar-lo en chiquets, inoculant dos d'ells cada 8-10 dies, mantenint aixina el fluït actiu fins aplegar al nou continent. Pensà en chiquets perquè els adults podien estar immunisats.

Balmis fou nomenat director del projecte, i subdirector el doctor Josep Salvany i Lleopart (Lleida). En l'expedició anaven 22 chiquets exposits, procedents: 11 de l'Hospital de la Caritat d'A Coruña, 6 de Madrid i 5 de Santiago de Compostela.

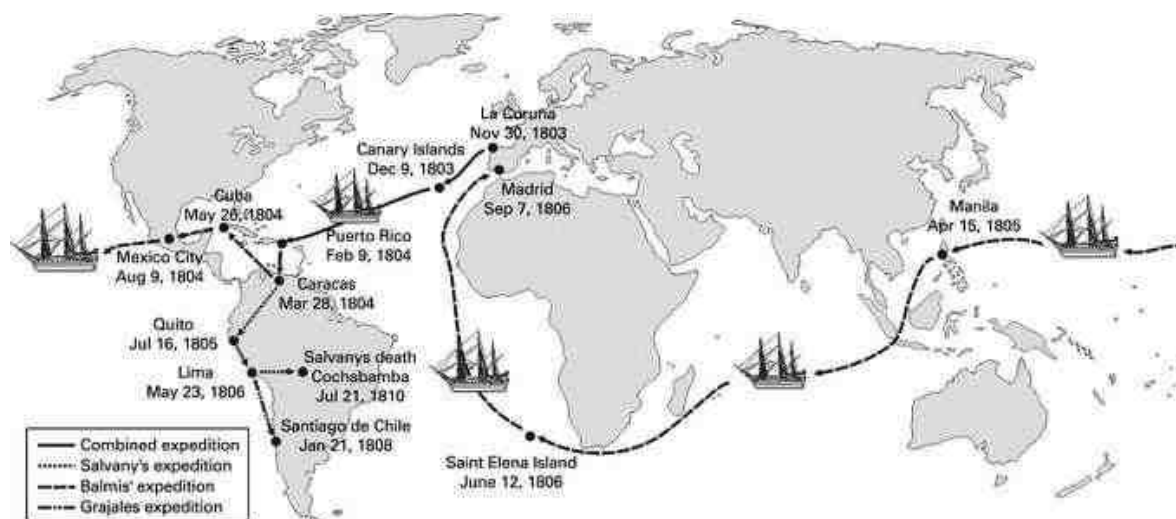
La rectora de l'Hospital de la Caritat, Isabel Zandal Gómez, veent el problema que representava portar a 22 chiquets de 3 a 10 anys i atendre'ls degudament, decidí acompanyar a l'expedició junt en el seu fill.

El rei Carles IV ordenà que els chiquets "seran ben tractats, mantinguts i educats [...] i tornats als pobles de la seua naturalesa els que s'haveren tret en eixa condició". Ningu dels chiquets retornà a Espanya, foren adoptats o quedaren a càrrec d'institucions religioses en Mèxic.

La corbeta “Maria Pita” s’havia provist de panys per a les vacunacions, 2.000 parells de vidres per a mantindre el fluït temporalment, termometres, etc. I mig miller d'exemplars del manual per a la difusio de la pràctica de la vacunacio.

L'expedicio parti d'A Coruña el 30 de novembre de 1803 en direccio a Santa Cruz de Tenerife, i d'alli cap a Puerto Rico, a on apleguen el 9 de febrer de 1804. Se troben en un greu desencontre en el mege Francisco Oller, que havia conseguida ya la vacuna de la veïna illa de St. Thomas. Ixen, en acabant de molts problemes, cap a Caracas, a on foren rebuts en gran entusiasme; alli vacunen a unes 12.000 persones. El 6 de maig l'expedicio partix dividida en dos grups, un capitanejat pel Dr. Salvany, que partirà en direccio a l'America meridional, i l'atre, capitanejat per Balmis, que ho fa cap a l'America septentrional.

L'expedicio de Salvany fa una llabor extraordinaria vacunant a mes d'un millo de persones i recorrent mes de 18.000 quilometros travessant Colombia, Equador, Perú i Bolivia, a on, afectat per malaria, difteria i tuberculosi, fallix en Cochabamba el 21 de juliol de 1810. Els seus ajudants segueixen a Valparaíso, La Paz i se creu que aplegaren al Cap d'Hornos, vacunant a mes de 400.000 persones. L'expedicio del Dr. Balmis se dirigix a l'illa de Cuba, a on crearà la Junta Central de Vacunacio en L'Havana. Des d'alli van a Mèxic. En Mérida se dividix l'expedicio en dos; un grup format pel practicant Francisco Pastor i quatre chiquets formarà una atra Junta Central en Guatemala, mentres que el

restant, el 8 d'agost, aplega a Mèxic capital. Alli s'enfronten en el virrei, José de Iturrigaray, que protegix a un mege de la seua armada que ya havia conseguida la vacuna; el virrei els prohibix partir de Mèxic i durant 4 mesos Balmis se dedica a fer per tot el sur mexicà unes 11.435 vacunacions.

El 7 de febrer de 1805 inicien travessia cap a Filipines en 26 chiquets mexicans als que els seus pares cediren despuix de cobrar 26 pesos i en la condicio de ser tornats. A la fi de 67 terribles dies d'un viage dur i insalubre aplegaren a Manila el 15 d'abril. Per problemes de salut Balmis deixa al restant de l'expedicio en les illes per a acabar de propagar el fluït.

Inicià el retorn, el 3 de setembre, en tres chiquets, arribant a Macao el 5 d'octubre, despuix de salvar varis enfrontaments en pirates. A pesar de la seua mala salut, s'internà en territori chinenc, vacunant, fins aplegar a la provincia de Cantó; d'alli tornà a la costa i embarcà cap a Espanya donant la volta a Africa i fent parada en l'illa de Santa Elena, llavors baix domini angles; tambe aci deixa la vacuna per a protegir a la poblacio i portar el fluït a Africa. Aplega a Lisboa el 14 d'agost de 1806, a l'any d'haver partit de Filipines.

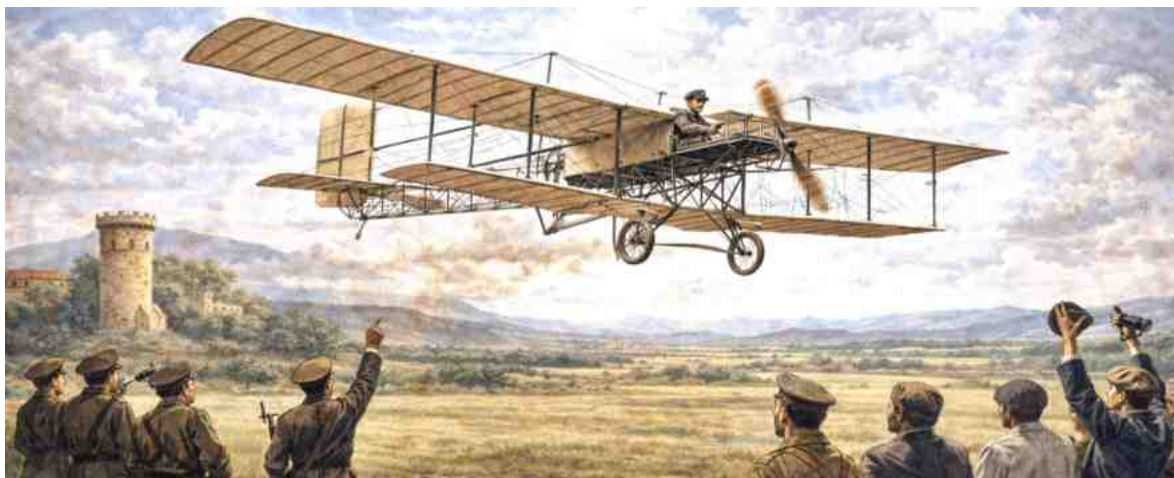
Encara s'embarcà en una nova expedicio al virregnat de Mèxic per a assegurar la perpetuïtat de la vacuna, que casi havia desapareguda per negligencia del virrei, retornant en 1812.

Falli, viudo i sense fills, en Madrit el 18 de febrer de l'any 1819. Edward Jenner escrigue de Balmis en 1806: "No m'imagine que en els anals de l'història hi haja un eixemple de filantropia tan noble i gran com este", i Alexander Von Humboldt, en 1825 digue: "Este viage permanixerà com el mes memorable en els anals de l'Història". L'ultim cas de pigota se donà en Somalia en 1977 i des de 1980 se considera erradicada per la OMS.

Damiana González
Juli Moreno i Moreno

Fullet de "Tots els dies 9". Activitat que organisa Convencio Valencianista

ANECDOTARI

Per Josep Peiró Bertomeu

¿CONEIXIEU QUE... en **Paterna** es realisà el primer vol a motor d'Espanya? El cullerà **Juan Olivert** s'envolà el dia **5 de setembre de 1909** en terrenys del camp de maniobres del Regiment d'Artilleria número 11 de Paterna. L'any que ve es complixen els **cent anys** d'esta fita. En motiu d'esta efemerides l'Ajuntament de Paterna ha sollicitat a la Comissio de Programacio de sagells l'emissio d'un **sagell commemoratiu**, tal com ya va fer en motiu del 85 i del 95 aniversari. Des d'estes pagines nos afegim a la sollicitut de l'Ajuntament paterner.

ROGLE

“TOT S’HO MEREIX VALENCIA.
PER A VALENCIA ES TOT.”

CONSTANTÍ LLOMBART

Febrer 2025

Numero 233

EDITORIAL

Diferent estratègia política segons la desgràcia

Una nova desgràcia ha protagonitzat l’atenció mediàtica, social i política; parlem, per suposat, del fatal accident dels trens Iryo i Alvia ocorregut en el terme municipal d’**Adamuz** (Còrdova) el passat 18 de gener.

Un total de 45 víctimes i uns 292 ferits, entre els molt greus i els lleus, han dut el dolor a moltes famílies, ara destrossades; un dolor compartit per amics i en general per tots aquells als que nos ha commogut esta tragèdia que no devia d’haver-se produït.

Fent-nos carrec d’esta dolor, hem assistit a l’estratègia del govern al que, dia a dia, se li amontonen els problemes, i també les desgràcies. Només hem de comparar el diferent comportament que està tenint ara respecte del que tingue fa any i mig durant la **barrancada del Poyo**.

En esta ocasió l'Estat, el govern, ha estat present des de practicamente el minut u, casi des de les 19:45 h d'aquell fatidic dia. Els primers, com sempre, els voluntaris, pero la resposta dels servicis d'emergencies, de les forces de l'orde, dels ministres –en especial el responsable de Transports– fon immediata i, cómo, també la del president, que es presentà al dia següent –en **Valencia** ne tarda quatre, i ixque fugint– i que en les seues primeres declaracions afirmava que en el seu govern “asumimos todas las responsabilidades, como estamos haciendo desde el primer momento de la tragedia”, una frase i unes intencions ben alluntades d'aquelles de la DANA: “si quieren ayuda que la pidan”. Es mes, no li ha faltat empatia immediata en les victimes: "las víctimas van a poder combatirlo [el dolor] con el Gobierno ayudando en lo que haga falta". Igual, igual que en les de Valencia.

¿Es, acas, que el govern s'ha tornat sensible de repent? Permeten-nos dubtar-ho. Lo que passa es que en esta ocasió la responsabilitat es clarament del **Ministeri de Transport i Movilitat Sostenible** i no hi havia forma de tirar-li les culpes al govern autonomic, com sí podien fer, i feren, en Valencia. Per un atre costat, havien de tractar de dissimular l'abando previ de les vies sobrecompensant en una atencio exhaustiva a posteriori. D'ahi que estiguen fent força en parlar de la responsabilitat en les accions posteriors a l'accident per a que se perga de vista la seua irresponsabilitat previa.

En el cas de Valencia ha quedat demostrat que al front de la **Generalitat** hi havia una persona insensible i incompetent, lo qual no lleva que els responsables del govern central havien d'haver actuat. Inclus, tal i com van les investigacions, despuix de mes d'un any, pareix que els organismes competents en materies com la vigilancia dels cabals o de les previsions metereorologiques han quedat practicamente exculpats i tot se centra en el famos dinar del qui ya es expresident del govern valencià i en l'hora en que sonà l'alarma **ES-Alert**.

S'estan deixant de valorar determinats condicionants que podrien tindre el seu pes: que la ministra **Teresa Ribera** en 2021 paralisara un projecte d'adequacio i drenage del barranc –per raons mig ambientals i de cost-benefici– que de lo contrari haguera evitat part de lo ocorregut i de la tragedia; que s'autorisaren durant anys construccions en zones inundables –de competencia municipal–, o que se produira un récort pluviometric extraordinari mai registrat en **Espanya**, puix caigueren 184,6 l/m² en només una hora i se'n registraren 771 l/m² en 24 hores en **Turis**.

En l'accident d'Adamuz, a diferencia del de Valencia, ha hagut des del primer moment col·laboracio entre les administracions, i inclus, almenys durant els primers dies, prudencia entre les formacions politiques a l'hora de fer declaracions i valoracions, o en exigir responsabilitats, que pareix finalment que son totes del govern de l'Estat, puix la causa apunta a que fon la ret ferroviaria, un defecte en la mateixa, la que originà el caos aquella nit del dumenge 18 de giner.

Ara es segur que en breu assistirém a mes declaracions, a passar-se la pilota els uns als altres: del Ministeri de Transports a **Adif**, d'esta a les empreses subcontractades per a fer les revisions oportunes de les vies i inclus a la mateixa empresa que fabricà els rails. Tot aço quan es de domini public la falta de manteniment en obres i instalacions, la falta d'inversions en previsio i en seguritat, que tambe se fan extensius a l'estat de les carreteres, el mes deficitari en decades.

Acabem estes reflexions, sobre uns fets als quals els falta, sense dubte, aclarir moltes mes incognites, llamentant lo ocorregut, recordant les vides perdudes i solidarisant-nos en les families destrossades a les que encoragem a que puguen superar, a poc a poc, este dol.

Rogle Constanti Llobart

L'ANY DE JAUME I: 750 ANYS DE LA COMMEMORACIÓ DE LA SEUA MORT EN VALÈNCIA

El 750 aniversari de la mort de Jaume I és una ocasió especial per a recordar la figura del monarca que va impulsar la creació del Regne de València i va deixar una profunda empremta històrica. La seua entrada en la ciutat en 1238 va marcar l'inici d'una nova etapa política, jurídica i cultural, en institucions pròpies i una identitat diferenciada dins de la Corona d'Aragó.

Esta commemoració servix per a acostar el seu llegat a la societat per mig d'actes culturals i divulgatius, destacant l'importància de conèixer l'història per a comprendre el present. Més allà d'interpretacions ideològiques, Jaume I seguix sent una figura clau per a entendre l'orige històric i l'evolució del poble valencià.

Pedro Fuentes Caballero

Acadèmic i President de l'Associació Cultural Roc Chabàs de Dénia

RACÓ PILOTA VALENCIANA

PILOTA EN FALLES

Estem en els actes de la X edició del Va de Dòna que promou la pilota a mà en partides femenines a vàries modalitats, en tallers de pilota a on mostren cóm se fa un guant, un didal o ditó, una pilota... i en una massiva participació jove que és un cant al futur.

Dins d'eixe ambient, nos convidaren a participar en la presentació, en el trinquet de Pelayo, dels Llibrets major i infantil de la falla Francesc Climent, Uruguai, Marqués de Bellet els quals tractaven del nostre deport i duyen per títul “Va de bo”, els versos del poeta Quique Almero plens d'harmoniosa musicalitat són un goig i els dos llibrets, íntegrament escrits en bona Llengua Valenciana.

De les cinc Lligues en Joc de Caixabank, anem a semifinals en la Pro 1 d'Escala i Corda; els quatre equips que han aplegat (dels 9 que competien) són dos parelles i dos trios que, per sòrt (perque de pilota qui més sap no sap res) són els que pronosticàrem a primeries de la competició: Francés i Nacho (feridor Òscar), Puchol II, Salva i Àlvaro Mañas (feridor Oltra), Alejandro M i Hilari (feridor Andreu) i Giner, Hèctor i Carlos; com sempre primer contra quart i segon contra tercer a Anada i Tornada en els trinquets de Vilamarchant, Pedreguer, Ribarroja i Guadassar; si hi haguera empat en la 1ª o 2ª semifinal, serien Villarreal i Dénia els trinquets per a resoldre; la final en Pelayo per al dumenge 15 de març quan tot bull de música, monuments, gorja i convivència.

Seguixen en joc les atre quatre lligues també en lluita per estar en semifinals; Alfafar viurà totes les finals del Frontó Individual al 4 i mig; també la 7ª Copa d'hivern a Galocha en partides apassionants com la 34 Lliga a Palma i la que ya ne fa 42 a Llargues; tenim els Sub-18 de Caixa Popular i acaba de mamprendre la 43 Lliga de Raspall Clubs en el patrocini de la Diputació de València on participen 119 equips.

S'acosta el XI Mundial de Pilota a mà en Mendoza (Argentina), seguint la tradició es jugarà a Llargues, Joc Internacional, One Wall i modalitat autòctona del país amfitrió, (Manito) serà del 6 al 12 d'abril i les nostres Seleccions les compondran 11 pilotaris hòmens i 7 pilotaris dònesh... no cal dir que nos enchisaria tornar en una gran victòria.

Creixen els Jocs Deportius Escolars ya en la 44 edició i també la Pilota en l'Escola i el profitós treball en Rendiment per a preparar als pròxims professionals. Vullc acabar en un "ripiet" que m'ix del cor "*polítics quina por tinc perque en sobreu tres de cinc*".

Aureli López

CAPS DE PERA [I]

Per a disgust d'alguns, últimament els amics balears estan massa discsols i rebels sobre l'identitat i oríge de sa llengua balèa. El dogma ultracatalaniste del repoblacionisme llingüístic només contempla la possibilitat d'un oríge extern d'eixe hispànic romanç oriental com a dut allà per catalans, teoria demostradament absurda si aplicada a l'històric regne de València, però ¿i en les Illes?

A falta d'un estudi molt més profund, *primo conspectu* allà tal dràstica teoria tampoc inspira molta fidúcia, puix favorix apories i factuais contradiccions a bondó.

De manera general el repoblacionisme comporta una molt diferent aplicació

per a dos suposts events anàlecs i pràcticament coetàneus: l'exportació de la mateixa llengua a dos territoris, Balears (1229–1287) i València (1233–1245). Palma capitula en 1229 i Balansiya en 1238. En aproximadament la mateixa datació quedaria imposta allà i ací una llengua forànea baix una mateixa modalitat repoblaora, en essencialment la mateixa campanya militar, en el mateix proviso de la prèvia desaparició de tota llengua romànica anterior —«el mossàrab illenc [...] no havia de sobreviure» (Badia, *La formació de la llengua catalana* 1981, 191 nota 7)— i sobre un mateix substrat llingüístic: àrap únicament. Ara be, contra tota expectativa el resultat hauria segut ben dissimil: allà català orientalíssim; ací occidentalíssim català i castellà–aragonés. Resultat: dos llengües, balear i valencià, en els extrems d'una mateixa continuïtat, les més diferenciades dins d'un mateix arc macrodialectològic. Ferrando (*Estudis Romànics* 37, 2015, 168) reconeix: «la diversitat diatòpica real ja existia al segle XIII. Sense aquesta diversitat no s'explica la formació de dues varietats [...] tan diferents com la valenciana i la mallorquina» i a propòsit de l'alarcosiana teoria de la nivelación llingüística en València —català occidental com a solució de compromís entre català oriental i castellà–aragonés— pregunta Ferrando («La formació històrica del valencià», Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986), 1989, VIII 406): «¿per què no s'ha generat una variant “occidental” a Mallorca, on [...] també hi confluïren catalano–orientals, catalano–occidentals i aragonesos?».

Si comparem este disseny en lo que passà en el lluntà archipèlec canari —o inclús en Amèrica— resulta molt cridaner el colossal contrast entre l'enorme diferència llingüística que trobem en l'unilingüe Mallorca i la plurilingüe València i l'uniformitat encara existent en l'espanyol de Canàries o inclús d'Amèrica.

Ací i allí immediatament nos topetem en el mateix raonament circular: és aixina que en les Illes tenim una llengua compatible en el català oriental, ergo la repoblació fon duta per catalans orientals; és aixina que en València trobem llengües afins a l'aragonés, castellà i català occidental, ergo la repoblació se verificà per gents d'estes procedències.

El dogma requerix atresí la desaparició antiga de tot vestigi del romanç dels cristians en sèu insular, pero... Un testic excepcional dels feyts, Jaume I d'Aragó, concedix als jueus mallorquins com a cementeri un lloc on els cristians solien al·lojar-se en época islàmica (Huici & Cabanes, *Documentos de Jaime I de Aragón*. I (1216–1236), 1976, I 279 registre 155 any 1231: «concedimus et laudamus per alodium franchum et liberum, pro cimiterio, illud alfondegum extra civitatem, in quo christiani, tempore maurorum, consueverant comorari»). Llògicament el dogma prescriu també una mínima presència de conquistaors–re poblaors aragonesos en les Illes per a intentar explicar aixina la nula incidència insular del castellà o aragonés. No contrastant, les evidències amostren que els colons foren allà, com en València, d'orige variat. Segons el propi Jaume I en *Lo Libre dels Feys* els aragonesos també participaren en l'empresa: (Aguiló, *Chronica o comentaris del gloriosissim e invictissim Rey en Jacme* 1873, 101–102 r61: «en la serra del port de Portupi. E Donl Ladro, ·I· Rich hom Darago qui era ab nos», 109 r67: «metem los aragoneses duna part e els cathalans de laltra» etc.). Aragonesos com Assalit de Gúdar (verbigràcia Aguiló 1873, 167 rr117 i 118) tingueren un paper destacat en la conquesta. Els marsellesos, ben presents en la conquesta (Aguiló 1873, 111–112 r69: «uengren a nos los comits e els nautxers de les naus de Manseyla [...] per los homens qui son aquí de Manseyla») i nomenats en el repartiment de Mallorca (Huici & Cabanes 1976 I, 252 r139: «universitatis Massili [...] trescentas domos in ipsa civitate»), no deixaren, pobres, cap llegat llingüístic. Tampoc la presència d'ilustres personalitats de Girona (Aguiló 1873, 173 r125: «lo sagrista de Gerona qui era elet archibisbe de Terragona») o Portugal (Aguiló 1873, 174 r125: «l'infant de Portugal») en la conquesta d'Eivissa deixà empero cap recialla llingüística notòria en esta chicoteta illa.

L'irreal tòpic de la “muralla de la llengua” també pareix allà fàcilment derrocable. Ya chafant terres illenques Jaume I troba «·I· sarrai que sabia nostre lati» (Aguiló 1873, 136 r86), sarraí més provablement insular que no peninsular. No soles la tan matinera emergència d'un escriptor en llengua romànica tan jagantesc com el mallorquí Ramón Llull (1232–circa 1315) sino també el seu profund coneiximent de l'àrap resulta a penes explicable des de la suposició de que el romanç aplegara a Mallorca a soles en 1229, puix el seu gran domini d'esta llengua seria molt més fàcilment explicable sense cap ‘muralla’ i en un context on el necessàriament fluït contacte entre balear i àrap no haguera començat a partir d'aquella data.

Açò, sumàriament per la part històrica; de la llingüística i d'alguns caps de pera mos ocuparem pròximament...

Xaverio Ballester – Universitat de València

CAPS DE PERA [II]

Entrant ara en aspectes purament llingüístics, mencionem el cridaner us baleàric de l'artícul denominat salat, antiga formació provinent del pronom llatí *ipse*, com en Sardenya. Ara be, en temps de la conquesta tal artícul era ya residual en Catalunya, on se gastava de manera preferent el novedós artícul *lo*, procedent del demostratiu llatí *ille*. Allò comportaria assumir que pràcticament tots es repuplados vindrien de la reduïda zona de la hui nomenada Costa Brava, on

encara preval l'us del salat.

De nou, estranyament i a diferència de l'ocorregut en el paral·lel supòsit repoblament llingüístic valencià, en terres baleàriques no haurien contribuït ni aragonesos ni catalans occidentals sino sols gents d'una llimitada zona costera pertanyent al català oriental, sense que cap argument històric explique eixa dissimilitud de comportaments: en un repoblament haurien participat tots els súbdits de la Corona d'Aragó, en l'atre els d'unes poquiues comarques. Ya Aladem vea inexplicable la presència del salat en el balear com a resultat d'eixa repoblació de catalaparlants i donava per descomtat l'orige autòcton del balear: «son especial llenguatge [...] sos modismes especials y sos articles es y sa no 'ls hi portà pas Jaume I» (*Lo català ¿es Idioma ó Dialecte?* 1903, 11).

I a banda: complix atresí explicar l'excepció del parlar d'Eivissa i les seues manifestes afinitats en el propenc valencià.

També la presència de /p/ en la toponímia insular prejaumina resulta a penes explicable des d'una perspectiva repoblacionista, puix la llengua aràbiga, com tot el gran conjunt llingüístic afroasiàtic al que esta pertany, carix d'un fonema /p/, de manera que en tota veu etimològica llatina contenint /p/ esperaríem /b/ o /f/ si haguera passat pel filtre de l'àrap, l'única llengua —mantenen els repoblacionistes— que llavors es parlaria en totes les illes. Pero de /p/ conservaes ne tenim molts testimonis en la toponímia verosímilment prejaumina de les illes. En la “Crònica” jaumina trobem La Palomera (Aguiló 1873, 92 r56, 96 r58 ter, 156 r196); que fora est un nom postjaumí resulta improvabilíssim per les dates tan justetes: seria desembarcar en un territori desconegut i escomençar a frenèticament batejar uns llocs sí i uns atres no (Aguiló 1873, 116 r72: «Almerug, e Polença»); que fora un nom romànic dels cristians peninsulars i tinguera un nom diferent per als àraps locals, també resulta inversemblant: Jaume I mos parla de «I· sarrahi qui hauia nom Ali de la Palomera» (Aguiló 1873, 97 r59).

Igualment, la forma de referir-se al topònim Pantaleu indica que era el terme local i tradicional: «puget que nos tenia ab la terra que hauia nom Pantaleu» (Aguiló 1873, 97 r58; item 97 r59). Tenim ademés Polença (< llatí Pollentia; Aguiló 1873, 93 r57 bis, 94 r58, 96 r58, 116 r72, 142 r93, 153 r104, 163 r113), [Sancta] Ponça (Aguiló 1873, 116 r72), Porrassa (Aguiló 1873, 101 r61, 103 r63, 156

r106) o Portupi (Aguiló 1873, 101 i 102 r61, 108 r67, 131 r82, 135 r86, 166 r116). Les demás localitats insulars en nom romànic citades pel rei d'Aragó són igualment compatibles en el romanç oriental i mediterràneu, com Ciutadella (Aguiló 1873, 168 r119: «port de la Ciutadela», 169 r120: «uila de la Ciutadela», 170 r121: «de Ciutadela») o Dragonera (Aguiló 1873, 95 r58: «aqueu Puig hauia nom la Dragonera») i no un supost mossàrabic †Draconaira.

En efecte, en Mallorca un topònim com verbigràcia Campos és considerat un «Mossarabisme [...] La -o és resultat de la conservació per part dels parlars mossàrabs» (Coromines, *Onomasticon Cataloniae* 1989–97, III 326 s. v.), perquè difereix del mallorquí històric camps. És est un elemental erro que molts cometen respecte al romanç oriental d'època, sí, mossàrap, però no d'una llengua mossàrap de sobte desapareguda. Camps prové del llatí i no cal dubtar que, en l'evolució al romanç hispànic oriental, existí en algun moment un campos —però no †campis, per eixemple— tal com paregutadament Portupí no deixaria de ser potencialment balear a pesar d'eixe Portu- (llatí portu-) en lloc de port. L'arcaisme mai demostra la no pertinença ad una continuïtat llingüística, però l'innovació sí pot fer-ho: «una comunidad de innovaciones revela un parentesco más estrecho que una de preservaciones» (Corriente, *Árabe andalusí y lenguas romances* 1992, 24); Portopí és balear per l'innovació -pi (< llatí pinu-) pròpia del romanç oriental.

Conjuntament apunten ad eixe prejaumí romanç oriental fora de Catalunya fets com una Barcelona mallorquina, «nom que ja vindria d'abans de la Conquesta [sic, en majúscules] catalana» (Coromines 1989–97, II 347) i que Barcelona siga també «el nom de tres poblacions occitanes» (Coromines 1989–97, II 347). Emblemàtic el cas de Cap de Pera (Aguiló 1873, 168 r118, 169 r120, 170 r120, 177 r129: «Cap de la Pera», 171 r121: «Cap de la Peyra»), que, com molts topònims balears, carix d'equivalent en àrap, siguent Pera 'pedra' (< llatí petra) tan vernàcul com Pere (< llatí Petru-). L'Onomasticon de Coromines (1989–97, III 253) intenta justificar el desajustament: «En documents antics figura amb el nom de Cap de la Pera, on l'article ja indica que és nom de la gent de mar catalana y no pas un NL mossàrab».

Si llavors i precisament entre “la gent de mar catalana”, que tenia tant de contacte en les Illes, era la l'artícul habitual ¿cóm és que el salat acabà dominant totes ses Illes?

MENTIRES I MES MENTIRES

Hi ha coses de l'Història que encara que es vullguen canviar no es poden. De totes formes també s'ha dit que una mentira repetida cent voltes es torna veritat. És el método que utilisen els nostres veïns per a donar més prestigi al seu territori i a la seua gent.

Escomençarem en una denominació històrica com “Corona d'Aragó”. Hi ha molts autors interessats en donar més importància a Catalunya de la que va tindre dins de la Corona d'Aragó (pobles diferents que compartien monarca pero que cada u tenia institucions d'autogovern i lleis pròpies).

És normal entre els autors catalans vore com la nomenen com a Confederació Catalano-Aragonesa. Si anem a la definició de “Confederació” vorem que no va poder ser este tipo d'organització, ya que és una **“Unió d'estats sobirans que conserven la seua independència i s'unixen per mig d'un tractat per a cooperar en assunts comuns com la defensa o les relacions internacionals. Estos estats posseïxen una sobirania individual i deleguen certs poders a un govern central”**. En canvi si queda molt ben representada la Corona d'Aragó en la definició de “Monarquia Composta”: **Un estat que consta de varis països o regnes baix un mateix monarca, pero que cada u manté les seues pròpies lleis, institucions i tradicions separades (el rei governa cada territori com una entitat independent)**.

Despuix de llegir estes dos definicions queda clar que no vàrem ser una confederació, ya que per a que es done este tipo d'aliança es necessita una igualtat inicial dels confederats que en este cas no hi havia.

Podem vore en el llibre “Memòries de la Real Acadèmia de l'Història” en el seu tom III, en l'apèndix XII, la segona renúncia de Don Ramiro a favor del Comte Ramon Berenguer en la que podem llegir:

**“...et ego prafatus rex Ranimirus sim rex, dominus,
et pater in prafato regno et in totis comitatibus tuis dum mihi placuerit”**

(I yo el mencionat rei Ramiro II, soc rei, senyor i pare en el mencionat regne i en tots els vostres comtats mentres em plaga). Com veem per cap costat hi havia una confederació d'estats entre Aragó i Catalunya (no era entre dos iguals. Un estava per damunt de l'atre). Cal tindre en conte que més tart la Corona es va ampliar en el Regne de Mallorca, el de València i atres regnes, ducats i comtats.

Seguirem parlant de la denominació de Catalunya, que també utilisen a la seua conveniència. Com podem vore en totes les proves històriques, en aquella època no es podia cridar Catalunya perque no existia com a tal, ya que solament existien uns comtats. Cal tindre en conte que en l'unió de Petronila I i Ramon Berenguer IV lo que passa a formar part de la Corona Aragonesa en 1137 són els comtats de Barcelona, Osona, Cerdanya (Conflent), Besalú i Girona. El comtat de Roselló es va incorporar en 1172 a la corona d'Aragó, el de Pallars-Jussà en 1192, el de Urgel en 1314, el d'Empúries en 1325, i el de Pallars-Sobirà en 1491. Cal tindre en conte també que les taifes de Tortosa i Lleida varen ser conquistades pel Príncip d'Aragó i Comte de Barcelona Ramon Berenguer IV en 1148 i 1149 respectivament. Molts d'ells despuix de la conquesta del Regne de València, aixina que de corona catalano-aragonesa res de res. No existia Catalunya com a entitat política.

Una atra de les majors mentires és el tracte que es dona a Ramon Berenguer IV. En casar-se en Petronila I reina d'Aragó, no va adoptar el títul de Rei d'Aragó, sino els de Comte de Barcelona i Príncip d'Aragó.

Abans hem vist com el rei Ramiro II deixa ben clar que ell és el que mana en el regne d'Aragó i en els comtats de Ramon Berenguer IV.

En 1137 Ramiro II i Ramon Berenguer IV acorden el casament de Ramon i Petronila quan esta tenia un any. La reina va nàixer el 29 de Juny de 1136. La boda es va celebrar en agost de 1150 en Lleida, quan la reina tenia la majoria canònica per a poder contraure matrimoni.

La reina en abril de 1152, estant de part, va ordenar el seu testament en el que deixava hereu al seu fill del regne d'Aragó i de tots els comtats i bisbats que posseïa. El seu marit governaria fins a la seua mort en que li succeiria el seu fill. Si el seu fill moria, governaria el seu marit. Si tenia una filla, quedaria exclosa de la successió

(...ego Peronella, regina aragonensis jacens et in partu....dono et firmiter laudo infanti meo qui est ex útero...totum regnum aragonense cum ómnibus comitatibus).

Es pot vore que dona el regne i tots els seus comtats. Es veu quina distinció és la més important per orde de nomenament com sempre feyen els reis en firmar documents, i es veu quí mana dels comtats i fa d'ells lo que vullga, primer ho va dir el Rei Ramiro II i despuix ho diu la Reina Petronila I. Com Ramon Berenguer va morir (1162) abans que el seu fill, com era d'esperar, la reina en 1164 va abdicar en favor del seu fill Alfonso II i va escriure:

(...ego Petronilla, Dei gratia Aragonensis regina et Barchinonensis comitissa, uxor que vaig ser venerabilis Raimundi Berengarii, comitis Barchinonensis et principis Aragonensis).

Ací es pot vore quina distinció tenia Ramon Berenguer i en quin orde: Comte de Barcelona i Príncip d'Aragó.

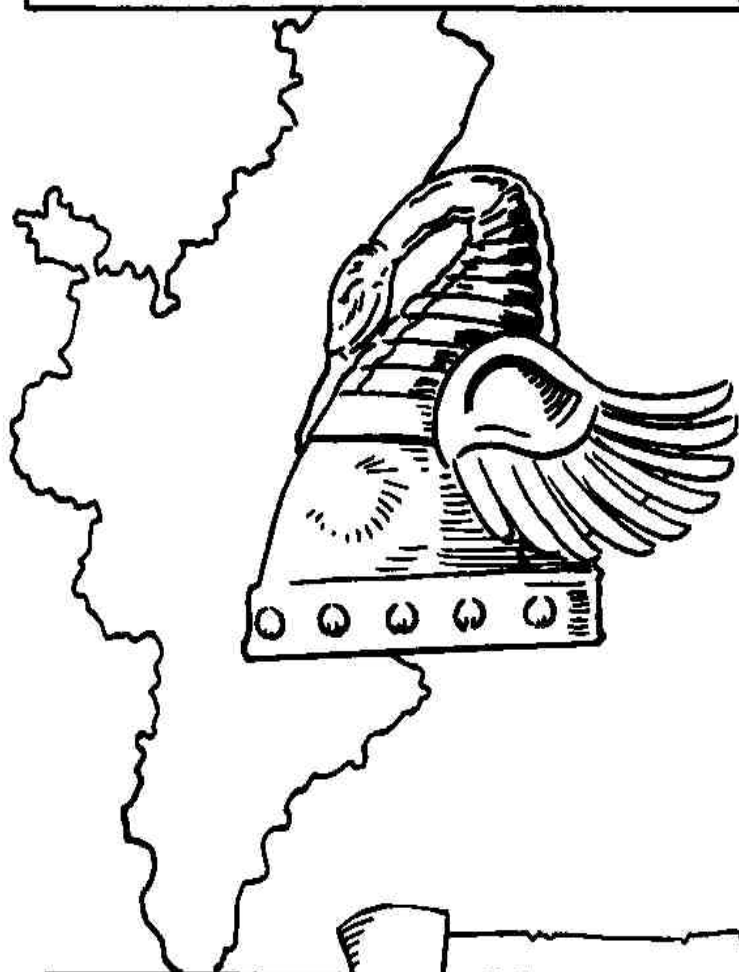
En tots estos eixemples podem vore com s'intenten canviar menudes coses per a que despuix de molts anys i de repetir moltes voltes una mentira poder canviar i montar la seua pròpia història.

La sòrt que tenim els que defenem la veritat és poder acodir a tots els documents històrics i a molts autors de diferents opinions per a documentar-se de l'època que es vol canviar i poder rebatre les seues mentires.

És molt important que repetim nosatres també mil voltes la veritat per a que no guanyen les MENTIRES.

PACO LLINARES PASCUAL

EN 1267, JAUME I CONQUISTA EL REGNE MORO DE MURCIA, QUE EN ACABANT LI ENTREGARÀ AL SEU GENDRE ALFONS X DE CASTELLA

EN 1269, PREN PART EN LA "CREUA" A TERRA SANTA, PERO UNA TEMPESTAT L'OBLIGA A TORNAR ALS POCOS DIES. EN 1274, ASISTIX AL CONCILI DE LYON. EN 1275, SE SUBLEVEN ELS MOROS VALENCIANS; TROBANT-SE EL REI EN ALZIRA VA CAURE MALALT.

TRASLADAT A VALENCIA, EL REI CONQUERIDOR MORIA EN ESTA CIUTAT EL 27 DE JULIOL DE 1276...

En l'an de mil e cent e xviij. el dia de...

Car de valencia. Omençament de l'unica si es la temor de deus i naturalment lo deuen temer e amar la teme: p que ell es pot...
ros co p aquell ques feu temer ens cessant con a ell uendra de plier car res no podem fer sens ell segons la paraula qns renau ser iohs en laud glic...
de te i nra penca. car ell es donador de gracles e de bens espuals i temporals. en iormer lo deuen temer i amar. les ieste. temer p q es tot poderos. e amar p lole q lo dona car pell regner e an bones costumes e maior potet maior niqua. cl i alo p que reb d i regnar maior mer si es p iusticia. car aqsta li es donada q si iusticia no ho los gens no iunen mell ier. pa i iamer es necessaria q metns de iusti a. q no poden iure los homes en aqst m... car no tan sol. anet se deuen i iustiar los homes p los rre e p qis q... en lur loch. car los es...
del seior de los creatures null ho pot iure en iure i iure. i donq no de iusticia en si met. car ho m no iustia a si us de com a alre ho pona au uida de maner

to me ne segos la nobla ne la digni car q tan uoleh donar. i home can lo feu a li sembla nla donchs car iustia es illuniamer de los coses que son spuals i rporals. car null hom no pot uenir a saluacio. si pmeramet no re pn si deis salmes que fays. ne pot le goim. ar go q deus li ha donat si ab fe e ab iustia i ab carera d amor no i guarda la gent aq i aqu es donada que ale q faun be rra guardo de be. e ais q furan mal rra guardo de mal. auen mia migame i can uenit q loch sia. car lum rreual on los homes po de uer e guardar si i alms dantar ue p iustia. donchs aqsta ho por. car ten tenguda si no es p los maior. car si casai podra fer es que ha en uolentat a alms aqst segle no sera ma rrecheo i dolor. car aq es de la rmer de cor e de pensa done car nos don. a duple que negun li face mal si cois no feia p que. e si los reis son de bones costumes en totes coses o en p rra. nolo rreuda i prou tota aq la gra q deus los iura donada si donqs no usauen de iustie. i de dretur. car aqst es lur offic de iustar. e faen be aqsta i gra de iustia p q me seior los ha me les. moites alms bones costumes i poten passar i en cobir. car aqesta es gran cuberta de reis.

El dia de... en l'any de mil e cent e xviij. el dia de...
de valencia i de malorqs e de ualencia. dinte de barcelona i d'ingel e seior de mórpester. uolen q nre seior

ELS FURS DEL REGNE DE VALENCIA

AUCA DE JAUME I, EL CONQUISTADOR (1208 - 1276)

"Com a llegenda que, en una nit especialment convulsa, el rei Pere engendra aquell fill quasi com si fora la primera volta que s'enfrontava a tal empresa."

"Enganyat per la seua esposa, Maria de Montpeller, el rei es va trobar immers en un enredo inesperat. I quan finalment va nàixer el fill, la situació encara es va complicar més."

"Com a gest de pau, Montfort li cull el seu palau. Mentres, son pare, cobert només pel bucinet, entrega la vida en la batalla de Muret."

"Tan prompte com li és possible, abandona Caracausa. Als sis anys rep la corona, que durant un temps administra els seus tios, Sancho i Ferrando, encara que poc temps tardaran en apartar-se d'ella."

"La seua pretenció quedà en mans de Guillem de Mont-Rouson, que li cull baix la seua custòdia en Monzó, a on el jove depren, en disciplina i rigor, tot lo que li farà falta per al futur."

"Encara que a penes és un adolescent, li organitzen el matrimoni en Lenor de Castella, que es convertí, munta prome, en la seua jove esposa."

"Penicòla inicia un segr que no termina ni en sanc ni en glòria, sino en un fracàs rotund. Al final, no li queda una altra que retirar-se en la cova entre les cames."

"En el seu regne hi ha bies varis barons, rebels i amics de la baralla, que intenten donar-li l'esquena. Però prompte els deixa clars els límits i els posa tots en ordre."

"Després d'an menjar en Pere Martell i, seguit els seus consells, un mull abundant Salau decidit a provocar un terrenot polític i militar."

"Va expulsar als sarraïns de Mallorca, expulsió-los mar adins. Desembarca en Portopi i, des d'allí, esconrega a obrir-se posse terra dins, abansant en determinació."

"A pesar del profund colp que supón la mort dels seus fidels, seguix avant i posa segr a la capital, que finalment quedara baix el seu domini."

"No tarda en poder assistir a missa en Menorca -que no en Eivissa-. La conquesta ha segr completa, i, satisfet, manprén el camí de tornada passant per Tarragona."

"Hanso d'Alagón, sempre atrevit i un punt trebacant, conquista Mallorca pel seu compte i aconsejalla al rei Jaume que el següent objectiu siga sotmetre Berronia."

"Aixina ho fa, i un bon dia contran matrimoni en Violant d'Hongria. Es congre i una paciència inflexible, posa rumbo decidit cap a la conquesta de València."

"Des del Puig de Santa Maria l'efensiva definitiva, i València acaba caent de forma irreversible baix el seu poder."

"Des del Xúquer fins al Ródano, tots li reconeixen el valor. Nativa i Aletra cauen una després d'una altra, casi en la mateixa facilitat en que un s'adina en una fira."

"La campanya militar culmina finalment en la caiguda de Huesca, l'últim bastant que es resista. A partir d'aque moment, el nou territori queda completament en la totalitat de Jaume I."

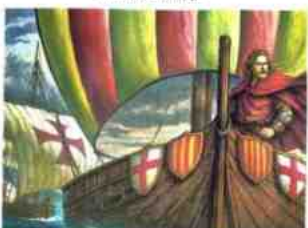
"I, una volta va caure Miricé, acaba cedint aquell regne al seu gendre, com a part dels pactes familiars i polítics de l'època."

"Del tractat de Corbeil li poc menys que escaldat, com qui ha freat la mà en aigua bollint. I, per si fora poc, el Papa a Lió està a punt de fer-lo emperador."

"Al-Azraq, cap musulmà d'esperit indomable, mai debia los armes en pau. Muntó el conflicte encés fins que, en el segr d'Alcay, Jaume I acaba derrotant-lo."

"Com qui prepara una simple sardinaça, cortoca tota una creuada. Després posa rumbo cap a Alzira, i és just allí a on decidix retirar-se i fer una passa en la campanya."

"El rei Jaume, ja exhaust i sense forces per a continuar, posa cede en tots els seus assumts, finalment, ablica en favor del seu fill Pere, per a assumir el ceptre."

"A Jaume, el fill jove, li degra Malloques (el Roselló, i a novaires, els descendents llunans, el *Llibre dels Fets*, memòria viva de la seua vida."

"Es prepara per a atar a Poblet, pero no aplega mai, pobre rei. En l'any mil doscents setanta sis, nuampren, de peu i segr, el seu últim camí cap al parais."

ANY JAUME I
750
DE LA SEUA MORT

